

huiusmodi supernaturali; quatenus vero corporea ut quo, respiciant potentiam corpoream, eamque perficiunt in ordine ad illud quod pertinet ad objectum proprium ipsius, & in appetitu sensitivo subiectantur: sicut anima rationalis, ex eo quod est corporea ut quo, & virtualiter, dicitur habitudinem ad materiam, tanquam ad proprium subiectum informationis, quamvis ab ea non dependeat, secundum suam esse, ex eo quod est subsistens.

DISPUTATIO V.

De proprietatibus Virtutum.

Ad quaestionem 64, & tres sequentes.

Quatuor hic explicat Divus Thomas virtutum proprietates. Prima est, quod consistunt in medio: secunda, quod sunt inter se connexae: tertia, quod sunt inaequales: quarta, quod durant post hanc vitam. De his quatuor proprietatibus, breviter in hac disputatione differendum est.

ARTICULUS I.

Utrum virtutes consistant in medio?

Notandum primo, seu potius recolendum ex dictis supra disp. 3. tria esse genera virtutum: aliae enim sunt morales, aliae intellectuales, aliae Theologicae: unde ad plenam resolutionem difficultatis propositae, discutendum est, an omnes illae virtutes consistant in medio? Notandum secundo, duplex medium a Theologis solere distingui in virtutibus, unum rei, & alterum rationis. Medium rationis appellatur illud, quod non est ex natura rei fixum, determinatum, & unum pro omnibus hominibus, & pro omni tempore, loco, aliiisque circumstantiis, sed variatur pro loco, tempore, & persona, diciturque medium rationis, non quia non sit ipsarum rerum, sed quia pensatis omnibus, debet prudentis arbitrio defini. Medium vero rei dicitur illud quod ita est ex natura rei determinatum, & fixum, ut sit semper unum & indivisibile, nec varietur pro loco, tempore, aut persona.

Secundo primo, virtutes omnes morales consistere in medio. Ita communiter Philosophi, Theologi, & SS. Patres, qui passim docent virtutem in medio, seu mediocritate consistere. Unde Plato, ut est apud Apulejum, libro de Philosophia, virtutes, & summitates vocabatur, & medietates: summitates quidem, quod vitiosam ordini e regione oppositae, longe eminent: medietates autem, quod in mediculio quodam virtuosum sit. Ita Theogenes vero Pythagoreus, libro de virtutibus, praeter cetera in hanc rem insignita, dicitur tradidit virtutem nihil aliud esse, quam habitum ejus quod decorum est: decorum autem esse ait, quod neque excedit, neque deficit, sed est in medio situm. Et concinit Isterus Pelasota lib. 3. epist. 131. ubi haec scribit: Ut corporea pulchritudinis norma membrorum apta proportio sit, ita etiam extrema spiritus pulchritudinis linea, in virtutum mediocritate consistit.

Assipulatur etiam S. Bernardus lib. 5. de consider. c. 8. ubi laudato illo Philosophi effato, Ne quid nimis, subdit, hoc medullarium, omnium quodam modo intimum vim, & vitam esse ac medullam virtutum. Quae enim (inquit) tam iustitiae, quam modestiae? Alioquin si quid extra medium relinquit, non plane cuique tribuit quod suum est, quod tamen suum ipsius est facere. Quid tam rursus temperantiae, quae non aliunde profecto temperantia est, nisi quod nihil immoderatum admittit? Sed puto fatere etiam non minus esse fortitudinis, cum vel maxime ipsa sit, quae ab irruentibus vitiis, & quasi hinc inde suffocare conantibus, purum illud poterit erui, & vindicare in quoddam stabile fundamentum boni, sedegans virtutis.

Eodem spectat, solumque virtutis comparatio cum circulo, quam instituit S. Augustinus, libro de quantitate animae cap. 16. quod nimirum fons totus circulus aequaliter se debet habere ad medium, sive ad centrum; ita & virtus ad suum medium, adeo ut nulla ex parte aliquid minus eveniat. Eadem comparatione utitur Aristoteles 2. Ethic. cap. 9. ubi ait, quod sicut circuli medium deprehendit, non cunquibuslibet, sed scientis solummodo est; sic quoque & iustitiae, & dare pecuniam, & sumptus facere, cunquibuslibet est, & facile. At cui, & quantum, & quando, & cuius causa, & quomodo oporteat eadem haec facere, non cunquibuslibet, neque facile est.

Demum Cyprianus carmine ad Senatorem apostatam, ad eandem veritatem declarandam nonnulla adducit exempla, quibus excessum, & quidquid a medio exorbitat, nocivam & vitandam; subindeque moderamen, amabile, ac perutile esse ostendit.

Omne quod est nimium, contra cadit: unum operantur Ex calor & frigus; sic hoc, sic illud admittit; Sic revere visum, sic sol contrariis anserit; Sic pariter laetum gelidum fervensque laxatum, Sic aliter corpus, corpus corruptumque esca. Vimque suam minuit, si quid praevenerit ultra. Me Dea sic docuit, MODERAMEN AMABILE, dixit.

Ratio etiam suffragatur: Nam ut dicitur D. Thomas hic quaest. 64. art. 1. Virtus moralis constituitur per conformitatem ad regulam rationis. Sed virtus quae per conformitatem ad regulam rationis constituitur, consistit in medio: Ergo & virtus moralis. Major patet, Minor probatur. Regula rationis quaedam constituit mensuram in objecto, a qua mensura recedunt duo extrema, unum per excessum, seu per abundantiam & exorbitantiam, aliud per defectum, vel ut loquitur Aristoteles, per nimiam & parum: Ergo virtus, quae per conformitatem ad regulam rationis constituitur, consistit in medio; quia versatur circa objectum medium inter extrema, excessum scilicet & defectum. Quod ut magis explicetur,

Observandum est cum Cajetano, virtuti posse dupliciter medium assignari: Primo ex parte ipsius virtutis, ut cum mediat inter duo vitia, extreme opposita; alterum per excessum, alterum per defectum; sicut temperantia inter luxuriam & insensibilitatem, humilitas inter pusillanimitatem & superbiam, fortitudo inter audaciam & timiditatem; & hoc appellat Cajetanus consistere in medio essentialiter. Secundo ex parte actus & objecti, quia inclinatur ad actum commensuratum & adaequatum regulae rationis; nam quia inter excessum & defectum ab aliqua mensura medium est aequalitas, omnis actus commensuratus regulae rationis dicitur in medio ipsius rationis consistere: & hoc vocat idem Auctor consistere in medio causaliter; quia nihil aliud est, quam virtutem causare actum, in medio rationis consistit. Dum ergo dicimus, omnes virtutes morales in medio consistere, non intelligitur de primo medio, sed de secundo: quia licet omnium virtutum actus debeat a ratione regulari, eique perfecte commensurari, sunt tamen aliqua virtutes, quae non mediant inter duo vitia extreme opposita, unam per excessum, alteram per defectum, ut de iustitia stricta & rigorosa docet Divus Thomas in quaestione de virtutibus art. 13. ad 12.

Secundo secundo, omnes virtutes morales, quae sunt circa passiones, consistere in medio rationis; iustitiam vero, cum suis partibus, in medio rei. Ita D. Thomas hic art. 2.

Prima pars conclusionis probatur: Medium rationis est illud quod a ratione taxatur. Atqui in materia passionum medium non est taxatum ex natura rei, sed taxatur per rationem, iuxta unicuique dispositionem, & attendit omnibus circumstantiis loci, temporis, &c. ut patet in temperantia; nam medium temperantiae non est certa quantitas cibi omnibus accommodata non est certa quantitas in diversis, iuxta diversam complexionem, immo & in eodem, pro diversis temporibus, & circumstantiis: Ergo virtutes morales, quae sunt circa passiones, ut fortitudo, & temperantia, consistunt in medio rationis.

Secunda etiam pars suadetur: Iustitia habet facere aequalitatem rei ad rem: Sed talis aequalitas est medium rei, utpote cum sit ex natura rei taxata, & per comparationem ad rem, non autem ad subiectum operans: Ergo iustitia in medio rei consistit.

Adverte autem hanc aequalitatem esse duplicem: unam scilicet quantitatis ad quantitatem; & hanc facit iustitia commutativa, quae redduntur v. g. centum pro centum; aliam quae est proportionis ad proportionem; & hanc servatur a iustitia distributiva, quae non dat omnibus aequaliter, sed unicuique iuxta suam conditionem vel meritum; ita ut tantum proportionaliter recipiat miles, quantum tribunus ut tribunus; et si habenti meritum ut octo, dentur centum partes bonorum reipublicae, habenti meritum ut quatuor, tribuantur quinquaginta.

Eodem spectat, quod licet iustitia ex sua speciali ratione respiciat medium rei, quod non aliud praecise attendit, quam aequalitatem, ex generali ratione virtutis moralis, respicit etiam medium rationis; cum actus iustitiae, sicut & aliarum virtutum moralium, debeat per prudentiam & rectam rationem regulari: unde qui non redderet debitum suo tempore, & loco, & cum debita intentione, satisficeret quidem precepto, sed non faceret actum iustitiae. In hoc ergo iustitia a ceteris virtutibus moralibus differt, quod istae consistunt in medio rationis tantum, illa vero in medio rationis & rei simul.

Dico tertio: virtutes intellectuales in suo genere consistere in medio. Est Aristoteles 2. Ethic. c. 6. & D. Thomas hic art. 3.

Probatur breviter: Virtus cuius objectum mediat inter duo extrema, nempe inter excessum & defectum, consistit in medio: Sed objectum virtutum intellectualium mediat

mediat inter duo extrema, &c. Ergo virtutes intellectuales consistunt in medio. Major patet, Minor probatur. Objectum virtutum intellectualium est verum, quod est bonum intellectus: Sed verum mediat inter duo extrema, excessum scilicet & defectum; veritas enim latitur, sive affirmando pluraquam res habet, sive minus quam habet, seu negando quod habet: Ergo objectum virtutum intellectualium mediat inter duo extrema, nimirum inter excessum & defectum.

Ad maiorem huius conclusionis intelligentiam, advertendum est, hoc inter virtutes intellectuales speculativas & practicas discrimen intercedere, quod illae habent medium rei; quia verum, quod est illarum objectum, est independens a determinatione rationis, & per conformitatem intellectus ad ipsas res constituitur; istae vero habent medium rationis; nam medicina v. g. non semper dicitur sumendam esse potionem in hac determinata quantitate, sed secundum complexionem infirmi.

Advertendum etiam, inter virtutes intellectuales, prudentiam speciali modo consistere in medio: habet enim medium non solum generali ratione quae cetera, sed etiam speciali, quatenus ejus objectum est objectum virtutum moralium; quod in medio consistere diximus. Unde prudentia idem cum virtutibus moralibus habet medium; cum hoc tamen discrimine (ut observat D. Thom. hic art. 3.) quod medium in virtutibus moralibus se habet per modum regulati & mensurati, in prudentia vero per modum regulati & mensurati; quippe cum illa sit virtutum moralium regula & mensura.

Dico quarto, virtutes Theologicas non consistere in medio per se, sed solum per accidens. Ita D. Thomas art. 4.

Probatur breviter: Contra virtutes, quae per se consistunt in medio, contingit peccare dupliciter, nimirum per excessum, & per defectum, ut patet in exemplis supra adductis: Sed licet aliquis possit peccare per defectum contra virtutes Theologicas, non tamen per excessum, neque enim aliquis potest excedere in credendo reus a Deo, vel in eius dilectione; unde Bernardus in libro de diligendo Deo, Modus diligendi Deum est sine modo diligere: & in sermo ad Erates de monte Dei: In dilectione Dei non alia directio est, nisi ut simus illo, cum dilexisset nos, in fine dilexit nos, sic se fieri potest, ut nos infinite diligamus cum: nam beatus vir qui in mandatis ejus cupit nimis: Ergo virtutes Theologicas non consistunt in medio per se, & ex parte objecti.

Quod vero per accidens, & ex parte subiecti, medium requirant, ex eo patet quod debemus ferri in Deum credendo, sperando, & amando, secundum mensuram nostrae conditionis, & nostri ingenii vires, non vero nimio conatu, adeo ut corpus ledatur, aut nimium debilitetur. Unde subdit Doctor mellitissus post verba relata: Sed cum nullum finem vel terminum habere debeat devotio amantis, tamen terminus suos, & fines. Et regula habere debet alio operantis. Quibus verbis aperte declarat quod licet caritas non pendat per se a determinata prudentia, per accidens tamen, & quantum ad exercitium, ab illo dependet, in quantum prudentia dicitur hic & nunc actum illius esse excedendum, subindeque in exercitio huius virtutis, modum aliquem ac moderamen esse servandum.

ARTICULUS II.

An virtutes morales in esse perfecto, habeant necessariam connexionem inter se?

15 Dixi virtutes morales: Quia si sermo sit de intellectualibus, sive practicas, sive speculativas, manifestum est non esse inter se connexas, sed posse unam sine alia reperiri, ut scientiam sine prudentia, vel artem sine scientia. Similiter etiam consistit virtutes Theologicas non habere necessariam inter se connexionem: cum fides, & spes possint esse sine caritate, ut patet in peccatore fidelis. Unde Tridentinum sess. 6. can. 8. Si quis dixerit, amissa per peccatum gratia, simul & fidem semper amitti; aut fidem quae remanet, non esse veram fidem, anathema sit. Tota ergo difficultas ad virtutes morales devolvitur, non quidem quantum ad essentiam, aut in statu imperfecto consideratas, sed prout sunt in statu perfecto. Quod ut magis declaratur,

16 Advertendum est, virtutes morales posse dupliciter considerari: vel ut perfectas quantum ad statum, quando scilicet ita firmiter actuatur subiectum, ut omnibus relictis in imperiis tantum facile possit obistere: vel ut imperfectas, quando scilicet sunt in subiecto per modum dispositionis mobilis, nec firmam tribunt facultatem vincendi impedimenta.

17 Concedunt ergo communiter Theologi cum D. Thomas hic quaest. 65. art. 1. virtutes imperfectae non esse necessario ad invicem connexas. Idque experientia factis convincit, cum videamus multos esse promptos, non solum

ex naturali complexionem, sed etiam ex quadam assuetudine acquisita, ad opera misericordiae, qui tamen non sunt prompti ad opera castitatis. Unde praefatus controversia & difficultas procedit solum de virtutibus moralibus secundum statum perfectis. Has enim Scotus, Vasquez, Lorca, Theophilus Raynaudus, & alii, negant habere inter se necessariam connexionem: affirmant vero ceteri Theologi, tam domestici, quam extranei, cum S. Thomas citato. Unde fit

§. I.

Conclusio affirmativa statuitur, & Sanctorum Patrum testimonio illustratur.

18 Igitur, virtutes morales in esse perfecto ita esse inter se connexas, ut quae una caret, nullam per se habere.

Hanc conclusionem passim docent SS. Patres: Ambrosius enim lib. 5. in Lucam cap. de sermone Jesu, sic ait: Connexae igitur sunt, concatenataeque virtutes, ut qui unam habent, plures habere videantur. Et lib. 1. de officiis c. 27. Liqueat cognatas sibi esse virtutes, Augustinus lib. 6. de Trinitate cap. 4. Virtutes (inquit) quae sunt in animo humano, nullo modo separantur ab invicem, Bernardus lib. 1. de consider. cap. 8. ait esse suavitissimum quendam concentum, complexamque virtutum, atque alteram pendere ab altera. Gregorius lib. 22. Moral. cap. 1. circa medium, occasione virtutum Job, quas cap. 31. tam varias distinctim enumerat, haec scribit: Una virtus sine alia, aut omnino nulla est, aut imperfecta. Ut enim de primis quatuor virtutibus loquar, prudentia, temperantia, fortitudo, atque iustitia, raris perfectae sunt singula, quanto vicissim sibi invicem sunt conjunctae: distinguuntur autem perfectae esse nequaquam possunt; quia nec prudentia vera est, quae iusta, temperans, & fortis non est; nec perfecta temperantia, quae fortis, iusta, & prudens non est; nec fortitudo integra, quae prudens, temperans, & iusta non est; nec vera iustitia, quae prudens, fortis, & temperans non est. Quod nihil clarius & expressius in favore nostrae conclusionis dici potest. Demum Philo Judaeus lib. 2. de vita Moysis, illud ut vulgare estatum usurpat: Virtutes omnes habet, qui unam habet.

Eandem veritatem solo luminis naturalis ductu, agnovit Philosophi Ethnici: Tullius enim in 2. Tusculanarum quaestione, sic ait: Si unam virtutem cognovisset, ut non habere, nullam necesse est se habiturum. Et Aristoteles lib. 2. Magnorum Moralium: Neque alia (inquit) sine prudentia virtutes sunt, neque prudentia aliqua resiliens virtutibus perfectis. Verum invicem se habent, connexas prudentiam. Unde 6. Ethic. cap. 5. ait temperantiam esse conservatricem prudentiae, ideoque dictam oportunitatem, quasi servatricem & salutem mentis. Et rationem ibidem reddit, cum asserit iudicium quidem speculativum non perverti morum depravatione; iudicium tamen practicum ad mores spectans, inde sepe corrumpti: Illi (inquit) qui ante voluptate, aut dolore correptus est; principium statim non apparebit, neque ejus causa, atque ob id omnia eligi atque agi oportere, virtutum enim ejusmodi est, ut principium corrumperet.

Denique D. Augustinus Epist. 28. asserit omnibus Philosophis placuisse dogma de connexionem & inseparabilitate virtutum, hanc eorum ratiocinationem proferens: Hinc (ait) persuadent Philosophi, qui unam virtutem habuerit, habere omnes, & omnes deesse cui una defuerit, quod prudentia nec ignavia, nec injuria, nec intemperans potest esse: nam si aliquid horum defuerit, prudentia non erit. Porro prudentia tunc erit, si & fortis, & iusta, & temperans sit; profecto ubi fuerit, secum habere ceteras. Sic & fortitudo imprudens esse non potest, vel intemperans, vel injusta. Sic temperantia necesse est ut prudens, fortis, & iusta sit. Sic iustitia non est, nisi prudens, fortis, & temperans. Ita ubi est una vera aliqua earum, & alia similiter sunt. Ubi autem alia defuerit, vera illa una non est, etiam si aliquo modo similis esse videatur.

Id confirmat exemplo Caesaris, qui (ut de illo scripserunt qui nosse potuerunt) frigus, sicut, famem ferre poterat, eratque patiens inedia, algoris, vigiliae, & supra quam cuiquam credibile est, ac per hoc & sibi & suis magna praeditus fortitudine videbatur. Sed haec fortitudo prudens non erat; mala enim pro bonis eligebat: temperans non erat; corruptelibus enim turpissimis sese dabatur: iusta non erat: nam contra patriam conjuraverat. Et ideo nec fortitudo erat, sed duritia sibi (ut fultus falleret) nomen fortitudinis imponebat. Nam si fortitudo esset, non vitium, fed virtus esset. Si autem virtus esset, a ceteris virtutibus, tanquam inseparabilibus comitibus, nunquam relinqueretur.

Enam veritas duplici ratione suadetur.

21 Potest etiam suaderi conclusio duplici ratione. Prima sic potest proponi: Virtus in statu perfecto inclinat ad prompte & defectabiliter operandum in propria materia, ut docet Aristoteles 4. Ethic. cap. 4. Sed hoc non potest habere, nisi cum aliis virtutibus moralibus committatur: Ergo virtutes morales in statu perfecto habent inter se necessariam connexionem. Major est evidens, Minor vero duplici exemplo suadetur. Si enim aliquis haberet virtutem iustitiam v. g. & non liberalitatis, proinde nimis amaret pecuniam, oblata occasione eas obtinendi, facile inleret injuriam proximo, & non nisi cum magna difficultate redderet alteri debitum. Similiter mulier casta, sed avara, vel timida, vix poterit servare castitatem; oblata enim pecunia, vel occurrente mortis periculo, facile in oppositum vitium pertrahetur; & idem dicendum de aliis.

Neque potest responderi, quod una virtus habet tollere omnia impedimenta ad recte operandum, etiam in materia sibi extranea. Si enim hoc esset verum, non esset necessaria, nisi una virtus, illaque sola sufficeret ad operandum bene in quacunque materia; quia ad eandem virtutem pertinet operari in aliqua materia, & tollere impedimenta in tali materia occurrentia.

22 Secunda ratio sumitur ex D. Thom. hic qu. 63. art. 1. potestque in hanc formam reduci. Perfecta virtus moralis dependet a prudentia perfecta: Atqui prudentia perfecta esse non potest sine consortio omnium virtutum moralium: Ergo nec ulla virtus moralis potest esse in statu perfecto, nisi omnes alias virtutes habeat sibi annexas. Major constat ex definitione virtutis moralis: in ea enim dicitur virtutem moralem consistere in medio, juxta determinationem prudentie, quare sicut non potest esse sine medio, ita nec sine prudentia. Unde Bernardus r. de considerat. cap. 8. Prudentia (inquit) inter voluptates & necessitates media quasi quadam arbitria sedens, utriusque certis limitibus discriminat fines, istis assignans & præbens quod fas, illis quod nimis demens. Addo quod virtus moralis dicitur habitus electivus, id est faciens rectam electionem: Sed recta electio dependet a recto consilio & iudicio qui sunt actus prudentie: Ergo si virtus moralis simpliciter loquendo dependet a prudentia, perfecta virtus moralis dependebit a perfecta prudentia, juxta illud: Sicut simpliciter ad simpliciter, ita magis ad magis.

Minor vero suadetur: Perfectus prudentia status exigit, ut facile & prompte possit homo elicere actus prudentie cum voluerit: Sed non potest homo facile & prompte rectum consilium & iudicium (qui sunt actus prudentie) ferre de mediis, nisi admittat omnes virtutes morales. Ergo prudentia perfecta esse nequit, absque omnium virtutum moralium consortio & comitatu. Major patet, Minor probatur. Ad consilium & iudicium rectum prærequiritur recta intentio, unde iudicium de mediis in ordine ad malum finem, non est a prudentia, sed ab astutia, vel alio vitio opposito prudentie: Sed facere rectam intentionem finis, pertinet ad omnes virtutes morales; quælibet enim illarum habet rectificare appetitum circa finem & materiam propriam: Ergo non potest homo prompte & facile rectum iudicium ferre de mediis, nisi habeat omnes virtutes morales.

23 Confirmatur: Rectum iudicium dependet a rectitudine appetitus: Sed talis rectitudo haberi non potest sine virtutibus moralibus, est enim earum formalis effectus: Ergo neque rectum iudicium. Minor est certa, Major probatur: quia unusquisque prout est affectus ad finem, & de illo præcise iudicat: unde, ut supra ex Aristotele dicebamus, licet iudicium speculative non pervertat morum depravatione, iudicium tamen practicum ad mores spectans inde sepe corrumpitur. Quare idem Philosophus supra laudatus, temperantiam conservatricem prudentie appellat. Hinc etiam Philosophi inter verum speculative & practicum hoc discrimen constituunt, quod illud sumitur ex conformitate ad rem cognitam; illud vero attenditur præcise ex conformitate ad appetitum finis rectum.

24 Ut ab hoc argumento se expedit Scotus, duplicem distinguit prudentiam, unam partialem, & aliam totalem. Prudentiam partialem appellat, quæ non est respectu omnium agibilium, sed unius tantum materiae, ciborum, aut venerorum: totalem vero, quæ respicit omnia agibilia, & omnium virtutum materia. Concessa igitur Majori de prima prudentia, negat de secunda. Immo exilimat non dari prudentiam totalem, quæ sit una simplex species, sed tot esse prudentias specie distinctas, quæ sunt virtutes morales: ita ut alia sit prudentia regulativa temperantie, alia fortitudinis, alia iustitiae, cæteræque unam virtutem moralem non dependere a prudentia regu-

lativa alterius, sed quamlibet a sola illa quæ propriam materiam moderatur. Deinde negat Minorem: quia prudentia partialis non requirit omnes morales virtutes, sed ad summum illam cuius materiam regulativa.

Vaquez vero respondet, quod quamvis unica sit prudentia, tamen non requirit perfectam virtutem, secundum quod extenditur ad materiam omnium virtutum, sed solum secundum quod se extendit ad finem & objectum hujus particularis virtutis, puta iustitiae: ex quo solum habetur, prudentiam illam præsupponere rectitudinem appetitus circa finem particularem, non vero circa finem omnium virtutum.

Veram utraque responsio facile potest hoc discursu 25 convelli. Ut virtus aliqua, verbi gratia, temperantia, inest alicui subiecto, prudentia debet illi constituere medium, rescindendo extrema, quibus per excessum vel defectum potest corrumpi: Sed ad hoc non sufficit prudentia partialis: Ergo exigitur totalis: Major est certa, Minor probatur. Ut prudentia rescindat extrema, quibus per excessum vel defectum potest medium virtutis temperantie corrumpi, debet iudicare de predictis extremis, eorumque habitudine quam habet inter se & cum medio: Atqui ad hoc exigitur prudentia totalis: Ergo, &c. Minor probatur: Extrema que possunt corrumpere medium temperantie, divagantur per omnem materiam virtutum: Ergo sola prudentia totalis potest illa attingere, seu de illis iudicare. Consequenter patet, Antecedens vero probatur exemplo mulieris, quæ potest a tuenda castitate, & a medio temperantia recedere, vel ob solam delectationem, quæ est materia ipsius temperantia; vel metu mortis, quæ est materia fortitudinis; vel propter lucrum, quæ est materia liberalitatis: Ergo extrema que possunt corrumpere medium temperantia, divagantur per materiam cuiuslibet virtutis; & consequenter ad illa rescindenda, non sufficit prudentia partialis, ut ait Scotus: vel prudentia ut se extendens solum ad finem & objectum alicuius particularis virtutis, ut asserit Vaquez, sed exigitur prudentia totalis, seu ad materiam omnium virtutum extenta.

Confirmatur: Dum prudentia imperat actum iustitiae 26 v. g. vel attendit omnia que circumstant, ex quibus potest vitari, vel aliqua omittit, & nihilominus imperat tale actum? Si primum, cum illa circumstantia possint esse diversarum materiarum (ut si occurrant plures actus boni impossibiles, v. g. solvere debitum creditori, quod pertinet ad iustitiam, parentes alere, quod spectat ad pietatem; sacrificium offerre, quod est religionis; subvenire pauperi, quod est misericordie) oportet ut omnes eas materias attingat, seu ad illas omnes se extendat. Si secundum, tale imperium non erit actus prudentie, sed imprudens & inconsideratum; quia imprudentia est imperare aliquid actum, non attentis circumstantiis occurrentibus, quæ si attendentur, multoties recta ratio dicitur talem actum non esse imperandum.

§. III.

Solvuntur Objectiones.

Obijciunt in primis Adversarii varia Patrum testimo- 27 nia, quibus aperte docere videntur, virtutes morales inter se non esse connexas, sed ab invicem separabiles. In primis enim Hieronymus lib. 1. contra Pelagianos introducit Critobolum interlocutorem, qui ut probet pro Pelagianis contra Atticum (qui personam Hieronymi & Catholicorum gerit) hominem vitare posse omnia peccata, hæc obijcit: Et quomodo legitimus, qui unam habuerit, omnes videtur habere virtutes? Respondet autem Atticus: Participatio, non proprietate: necesse est enim, ut singuli excellant in quibusdam, & tamen hoc quod legisse te dicis, ubi scriptum sit nescio. Cui iterum Critobolus sic ait: Ignoras hanc esse Philosophorum sententiam? Respondet autem Atticus: Sed non Apostolorum: neque enim mihi cura est, quid Aristoteles, sed quid Paulus doceat. Augustinus etiam Epistola 29. non concedit iustos & sanctos in hac vita habere omnes virtutes, sed posse dici habere aliam, & aliam non habere. Item Bernardus, serm. 70. in Cantica, loquens de virtutibus iustorum, inquit: Magnus est qui tria vel quatuor littera adificare potest in tanta spemum densitate. Demum Venerabilis Beda, relatus a D. Thom. in 1. distinct. 36. quest. 1. artic. 2. Sancti (inquit) magis humilitatem de virtutibus quas non habent, quam de virtutibus quas habent, gloriantur.

Ad locum D. Hieronymi respondeo, illum solum ibi 28 rejicere sententiam, quæ docebat connexionem virtutum haberi propriis viribus, & absque participatione seu auxilio gratiæ. Ibi enim impugnat errorem Pelagianorum, asserentium ad bene operandum, & ad habendas virtutes omnes, hominem non indigere gratia. Vel etiam dici potest cum D. Thoma, loco cit. art. 1. ad 6. Hieronymum ibi

sibi solum velle sententiam de connexionem virtutum non contineri expresse in Sacra Scriptura, sed in libris Philosophorum; non negare tamen illam esse veram, sed tantum non ita curandum esse de ea, ac si Apostoli eam tradidissent. Quod vero hæc interpretatio legitima sit, patet ex eo quod idem S. Doctor talem sententiam expresse doceat in Epistola ad Fabiolam, de quadraginta mansionibus, circa mansionem 33. ubi inquit de virtutibus: *Starent sibi, & inter se connexas sunt, ut qui una caruerit, omnibus careat.*

Ad alia tria testimonia respondet S. Thomas ibid. art. 2. ad 1. ea debere intelligi de virtutibus quantum ad usus, & non quantum ad habitus; diversi enim Sancti diversimode excedunt se invicem in usibus diversarum virtutum, secundum quod de quolibet Confessore dictum est: Non est inventus similis illi, qui conservaverit legem Excellent. Propter hujusmodi ergo excessum ex parte utriusque: tribuimus cuiuslibet Sancto quasdam speciales virtutes, & alias negamus; non quia istis careant, sed quia in illis magis splendens. Potest etiam dici, illos non haberi solum ibi intendere, omnes virtutes non haberi in aequali gradu, sed alias esse magis & alias minus intensas.

Obijcies secundo cum Scoto: Quoties aliquid subiectum est perfectibile distinctis perfectionibus partialibus, potest per hoc secundum unam, tamen non perfectitur secundum alias: unde potest Petrus habere visum, & carere auditu, sicut metaphysicam, & ignorare arithmetica, aut esse expertus in arte futura, & rudis ac ignarus in arte pingendi: Sed homo est perfectibilis per plures virtutes morales, tanquam per diversas perfectiones parciales: Ergo potest quamlibet ex illis recipere, aliis non receptis.

31 Respondeo Majorem esse veram de perfectionibus partialibus, non connexis ad invicem, ut sunt auditus & visus, & scientia ac artes, que in objectionem recensentur: fallam vero de perfectionibus partialibus, connexis inter se; cuiusmodi sunt virtutes morales; ut declaratum est.

32 Dices: Tota definitio virtutis convenit v. g. temperantia, ubique consortio fortitudinis: Ergo potest haberi sine fortitudine. Consequenter patet, Antecedens probatur. Virtus est habitus electivus in mediocritate consistens pro ut prudentia dicitur: Sed temperantia est hujusmodi, sine fortitudinis consortio, ex hoc solum quod est cum prudentia circa propriam materiam: Ergo, &c.

33 Respondeo negando Majorem, ad cuius probationem, concessa Majori, nego Minorem; temperantia enim nequit perfecte medium rationis attingere in propria materia, nisi possit facile rescindere omnia impedimenta, quæ tale medium possunt corrumpere, seu ab illo voluntatem abducere, alias mulier que castitatem violaret metu mortis, non peccaret contra virtutem castitatis, sed solum contra fortitudinem, atque adeo diceretur casta, licet non fortis; quod videtur absurdum. Constat autem impedimenta que possunt medium temperantie corrumpere, spectare non solum ad materiam illius virtutis, sed etiam ad alias, puta fortitudinem, liberalitatem, &c. ut supra declaratum est; atque adeo, nisi omnes alie virtutes habeantur, temperantia nequitur prompte & firmiter impedimentis corruptentibus obfilere, suumque medium illud servare.

34 Obijcies tertio: Potest homo exercere actus unius virtutis, non exercendo actus aliarum: Ergo & acquirere unam virtutem sine aliis. Antecedens patet, Consequenter probatur. Virtutes non acquiruntur, nisi per proprios actus: Ergo dum non exercerentur nisi actus unius, non possunt alie acquiri.

35 Respondeo, concessa Antecedente, distinguendo Consequens: potest acquirere unam virtutem sine aliis, quantum ad adientiam, & in statu imperfecto, concedo: in statu perfecto, nego: Status enim perfectus virtutis non dependet solum ex actibus gignentibus essentiam virtutis, sed etiam ex consortio & comitatu aliarum, a quibus juvari debet, ut facile & prompte possit in propria materia medium rationis attingere, non solum per recessum ab his, que in propria materia possunt abducere a tali medio (ad quod sufficit ipsa virtus) sed etiam per recessum ab his, que possunt absolute & in quacunque materia abducere.

36 Dices: Si status perfectus unius virtutis dependeret etiam ex frequentatione propriorum actuum, sed etiam ex comitatu & consortio aliarum virtutum, sequeretur quod dum una virtus in statu perfecto acquiritur, debent omnes simul acquiri: Sed hoc videtur impossibile; tum quia in eodem instanti exerceri nequeunt actus omnium virtutum; tum etiam quia plures sunt virtutes, quarum actus non possunt ab aliquibus exerceri; pauper enim non potest exercere actus magnificentie; neque conjugatus actus virginitalis: Ergo, &c.

37 Respondeo concessa Majori, negando Minorem. Ad cuius primam probationem dicendum primo cum Cajetano, virtutes in statu perfecto simul acquiri, non immutante physica, hoc est in uno instanti, sed morali, id est

brevi spatio temporis: nam brevi tempore occurrere possunt omnium, vel saltem principalium actus, præsertim cum materia morales valde inter se connexas sint, & alie aliis immisceantur.

Secundo respondet idem Auctor, non esse inconveniens, ut in unico actu, in virtute multorum præcedentium, simul generentur omnes virtutes in esse perfecto: nam est talis actus elicitive & formaliter sit unus tantum virtutis, potest esse virtualiter multarum, quarum actus præcesserunt: sicut ultima gutta in virtute præcedentium cavat lapidem. Immo actualiter potest idem numero actus ab omnibus principalibus virtutibus oriri: ut si mulier eligat subire mortem, ne violet castitatem conjugalem; ille enim actus simul est fortitudinis, ratione objecti, & temperantia atque justitie, ratione motivi; quia propter servandam fidem conjugii (quod pertinet ad iustitiam) & ergo castitatem (quod spectat ad temperantiam) amplectitur mortis periculum, quod est proprium munus fortitudinis.

Ad secundam probationem dicendum, ad acquisitionem 38 virtutis non requiri quod actus exterior illius exerceretur, sed sufficere actum internum electionis, absolutum, vel conditionatum: unde si pauper elicit actus internos conditionatos liberalitatis & magnificentie, poterit illas virtutes sibi comparare, & similiter conjugatus virtutem virginitalis, quantum ad formale, quia potest habere in preparatione animi integritatis conservanda propositum, si hoc sibi peteret. Ad quod, cum diximus virtutes morales habere inter se necessariam connexionem, hoc intelligi debet de virtutibus moralibus, quarum subiectum est capax, non vero de illis quarum est incapax: conjugatus vero qui voluptates veneres expertus est, non est capax castitatis virginialis, sed dumtaxat conjugalis.

Obijcies quarto: Prudentia est omnino prior virtuti- 39 bus moralibus: Ergo potest esse perfecta sine illis, ac proinde præcipuum nostræ sententiæ fundamentum corruit. Consequenter patet, Probatur Antecedens. Primo quia virtutes morales acquiruntur per actus prudentie, regulantes actus proprios ipsarum a quibus immediate producuntur. Secundo, quia virtutes morales non restitunt intentionem finis, sed electionem mediolorum, virtus enim dicitur habitus electivus: intentio autem finis præcedit prudentiam & virtutem moralem; ejusque restitutum ex parte voluntatis est synderesis, ex parte vero appetitus, est naturalis restitudo voluntatis.

Respondso, prudentiam non esse omnino priorem vir- 40 tutibus moralibus, sed solum in esse imperfecto, & in fieri, ut loquitur Cajetanus; quatenus scilicet acquisitio virtutum moralium incipit ab ipso actu prudentie, taxante medium in earum materiis; acquisitis autem virtutum habitibus, & perfecte restitutum appetitu circa finem illarum, prudentia fit omnino perfecta. Ex quo patet ad primam probationem.

Ad secundam vero dicendum, virtutem moralem ne- 41 dum restituit electionem mediolorum, sed etiam intentionem honestatis in propria materia cuiuslibet virtutis; quæ intentio, quia est acceptio unius præ alio, dicitur etiam electio lato modo sumpta, & virtus habitus electivus appellatur. Ad quod, dato quod virtus definiatur per ordinem ad electionem strictè sumptam, implicite tamen in ejus definitione involvitur intentio, quia ex hac semper procedit electio.

ARTICULUS III.

Utrum virtutes morales acquisita sine necessario connexas cum caritate?

Certum est virtutes morales infusæ esse cum caritate 42 necessario connexas: tum quia sunt proprietates gratiæ sanctificantis, ab ipsa dimanantes, & ab ea inseparabiles: tum etiam quia, ut dicitur D. Thomas hic art. 2. virtutes morales infusæ non possunt esse sine prudentia infusæ, a qua diriguntur & regulantur, sicut virtutes morales acquisitæ diriguntur a prudentia naturali & acquisita: prudentia vero infusa non potest esse sine caritate, quia perfecta prudentia, qualis debet esse infusa, non potest dari absque perfecta rectitudine appetitus circa finem, cum non possit esse restitudo circa medium ad finem, nisi supponatur restitudo circa ipsum finem: cum ergo sola caritas perfecte restituit appetitum circa ultimum finem supernaturalium, ad quem ordinantur omnes virtutes morales infusæ, prudentia perfecta & infusa absque caritate esse nequit.

Solum ergo difficultas & controversia est inter Theo- 43 logos, an virtutes morales acquisitæ, necessario sint cum caritate connexas, subindeque an sine caritate nulla vera acquiri aut conservari possit? Ut autem omnis æquivocatio tollatur, & status hujus difficultatis, quæ, ut recte dicunt Salmanticenses, non est tam de re, quam de modo loquendi, clare percipiatur,

Diligentes advertendam est, aliud esse virtutem aliquam esse veram, & aliud esse perfectam: tunc enim virtus ali-

§. I.

Referuntur sententia, & vera eliguntur.

43 Circa propositam difficultatem duæ sunt extreme sententia, & alia media. Scotus enim in 3. dist. 36. q. 1. docet non solum veras, sed etiam perfectas virtutes posse sine caritate reperiri, quamvis non sint ita perfecta, sicut illa que cum caritate reperuntur.

44 Probatur primo ex D. Thoma hic q. 65. art. 2. in corp. ubi sic ait: Virtutes morales, prout sunt operatives boni in ordine ad finem qui non excedit facultatem naturalem hominis, possunt per opera humana acquiri; & sic acquirunt sine caritate esse perfectas, sicut fuerunt in multis Gentibus.

45 Probatur secundo: Philosophi Ethnici, ut Aristoteles, Plato, & alii, quibus nihil supernaturalium innotuit, agnovit veras & proprias virtutes morales, earumque essentiam & prædicationem quiddam descriperunt: Ergo virtutes morales, quantum ad suam essentiam & prædicationem quiddam, a caritate non dependent, subindeque sine illa acquiri, & conservari possunt.

46 Probatur tertio: Nihil est quo per ablationem caritatis destruantur virtutes morales, pluribus scilicet acquisite a iusto in statu gratia, quia non dependent a caritate, nisi solum quoad ordinem in finem supernaturalem, qui non est de ipsarum essentia, sed perfectio quadam eis per accidens superaddita ex vi imperii caritatis, & aliam de habitus acquisitis pluribus actibus, non destruantur totaliter unico actu contrario: Ergo virtutes acquisite in statu gratia, possunt, deficiente gratia, adhuc remanere quoad essentiam.

Quod vero possint sine gratia & caritate acquiri, ex eo ostenditur, quod existens in peccato mortali non semper male operatur, sed multoties potest se bene moraliter exercere circa materias virtutum moralium, puta moderate passiones, &c. Ergo potest per huiusmodi exercitium acquirere habitus inclinantes ad similes actus, qui cum respiciant determinate bonum, habebunt veram virtutem essentiam, que in hoc consistit quod sit inclinatio ad bonum determinate.

Dico secundo, nullam virtutem simpliciter & perfecte talem acquiri, aut conservari posse, sine caritate.

47 Probatur primo: Virtus perfecta non potest esse sine perfecta prudentia; Sed perfecta prudentia non manet ablata caritate per peccatum: Ergo nec perfecta virtus. Major patet, Minor probatur. Prudentia corrumpitur per peccatum, & quamvis non destruat totaliter per quodcumque peccatum, bene tamen ex parte, quatenus appetitus male disponitur circa fines virtutum moralium, qua mala dispositione existente, non potest esse firmum & rectum iudicium de agendis in omni eventu: Ergo perfecta prudentia non manet, ablata caritate per peccatum.

48 Probatur secundo: Perfecta virtus non stat cum facilitate ad peccandum: Sed hoc ipso quod aliquis labitur in peccatum mortale, contrahit facilitatem ad peccandum; quia, ut ait Gregorius homil. 11. in Ezechiel. Peccatum quod mor per peccatum, non dicitur, suo pondere ruit ad aliud: Ergo perfecta virtus sine caritate stare nequit. Major patet: quia de ratione virtutis perfectæ est reddere opus bonum facile, peccatum vero difficile.

49 Confirmatur: Existens in peccato non potest in sensu composito esse dispositus ad eligendum medium in materia cuiuslibet virtutis, contra quodcumque impedimentum; cum sit versus ad aliquid omnino contrarium alicui virtuti, nempe ad obiectum peccati, & finem proximum ipsius, puta ad delectabile tactus, aut gustus; Ergo non habet virtutem perfectam & simpliciter dictam.

50 Confirmatur amplius: Virtus perfecta facit habentem simpliciter bonum; ut constat ex definitione virtutis: Sed existens in peccato, & carens gratia & caritate, non potest dici simpliciter bonus: Ergo carens gratia & caritate, virtutem perfectam habere nequit.

Ex quibus intelligitur, virtutes qua possunt esse in homine peccatore, quamvis retineant essentiam virtutis, esse tamen ita imperfectas, ut virtutis nomen non mereantur; quia carent ordine ad ultimum finem, tam naturalem quam supernaturalem, scilicet ex parte operantis; & habent potius statum dispositionis quam habitus, cum facilius mobiles a subiecto, ob pravam dispositionem appetitus; nec extenduntur ad eligendum medium in omni eventu; & contra quæcumque impediunt: quamvis, ut diximus, adhuc sint virtutes quoad essentiam, quia ex natura sua tendunt ad bonum, & altiude possulant, quantum de se est, habere statum habitus & perfectæ virtutis.

§. II.

Solvuntur objectiones.

Contra primam conclusionem obijciunt in primis Adversarii varia Patrum testimonia, quibus asseritur peccatores & infideles nullam veram virtutem habere. In quo multus præter ceteros videtur Augustinus variis in locis, sed præsertim lib. 4. contra Julian. cap. 3. ubi ait, non esse veras virtutes, nisi ubi est vera sapientia & caritas Dei, & ideo non esse inter Romanos & Græcos, qui essent veri sapientes, studiosque confendi. Idem docet fidus legislator Prosper. lib. 1. de vocat. Gentium cap. 7. & saepe alibi. Subscribit Bernardus serm. 22. in Cantica in fine, & plures alii.

Ad hæc facile respondetur, Augustinum, & alios SS. Patres, nomine vera virtutis intelligere virtutem perfectam, quæ hominem promovet ad vitam æternam, sive, ut ipse loquitur loc. cit. que liberandi & beatificandi hominibus deserviat. Unde ibidem ait: Si ad consequendam veram beatitudinem, quam nobis fides per Christum promittit, nihil profertur homini virtutes, non sunt vera virtutes. Quod vero idem S. Doctor asserat in peccatoribus & infidelibus veras virtutes, id est que retineant essentiam & quidditatem virtutis, patet ex Hippol. 13. ubi continentiam Polemonis ad huius vite honestatem valuisse, hoc esse fuisse vere bonam intra gradum virtutis moralis Philosophica, & donum Dei illam appellat: negat tamen ad vitam immortalitatem valuisse, quia deest Caritas & Religio in verum Deum. Aperte etiam lib. de spiritibus & littera cap. 27. docet Gentes, tametsi impias, & veri Dei notitia ac cultu extorres, quadam tamen opera edidisse, que secundum iustitiam regulam merito recteque laudantur, ac proinde undequaque bona sunt, & verarum virtutum. De quo Iulius in Tract. de grat. Disp. 1. art. 1.

Obijciunt secundo: Caritas est forma virtutum, ut docet S. Thom. 2. 2. quæst. 23. art. 3. Ergo tam impossibile est virtutibus quibusvis esse in veram naturam sine caritate, quam homini absque anima rationali.

Respondetur, quod quando caritas a Theologis forma virtutum appellatur, non eo sensu hoc dicitur, quasi caritas sit aliis virtutibus essentialis, vel absolute necessaria, ut ille in suo ordine, & intra finem sibi conatorem, sint & dicantur vere virtutes; hoc enim a tholo probato Auctore asserunt, & rejicitur a D. Thoma citato in resp. ad 1. sed sensus locus est (ut idem S. Doctor in corpore eisdem articuli declarat) caritatem esse formam assistentem, & intrinsecam, qua ceteræ virtutes in suis actionibus ad finem ultimum diriguntur, ac veluti formantur, accipiunt perfectionem illam extrinsecam, que ipsis advenit ex eo quod referantur ad ultimum finem hominis supernaturalem, in quem non subvehentur absque caritate. Nihilominus tamen ex suo intrinseco & conaturali fine, qui natura seipsa coarctat, habent honestatem, & bonitatem naturalem supernaturali adventitie substatam, sed quasi inornem; eo quod deudentur ornamento illo insigil, quod per caritatem possit accedere.

Obijciunt tertio: Sicut scientia dependet a principis, ita virtutes morales a finibus: Sed impossibile est dari scientiam, intellectu errante circa principia, aut ea ignorante: Ergo etiam impossibile est vere reperiri virtutes, si appetitus non habeat rectum affectum circa finem: At qui existens in peccato mortali est avertus a Deo ut sine ultimo, tam naturali, quam supernaturali: Ergo non potest habere veras virtutes.

Respondetur quod ut intellectus habeat veram scientiam de aliquo obiecto, non aliud requiritur, quam quod sit bene dispositus circa propria illius principia, vel ea firmiter credendo, vel evidentiter in se cognoscendo, quæcumque existente dispositione circa principia communissima: quamvis sine illis non sit scientia perfecta, sed habeat potius statum dispositionis, quam habitus. Similiter ut vera virtus acquiratur & conservetur in appetitu; sufficit quod appetitus sit bene affectus ad finem proprium ipsius virtutis, quamvis non sit conversus ad finem ultimum simpliciter; sine qua conversione virtus non potest esse perfecta, nec mereatur simpliciter nomen virtutis, magisque habet statum dispositionis, quam habitus.

Obijcies

56 Obijcies quarto contra secundam conclusionem: Per unicum actum imperantia caritas destrui potest, puta per unicum compositionem caritatem die ad Ecclesiam prohibito: Sed nulla virtus acquisita per unicum actum corrumpitur, sicut nullam virtutem per unicum actum generatur: Ergo virtus acquisita potest sine caritate conservari. Unde S. Thomas infra qu. 71. art. 4. docet unam vel alteram peccatum mortale simul cum virtute acquisita esse posse, quamvis non cum infusa.

57 Respondetur hoc argumentum probare quidem virtutem acquisitam, quantum ad essentiam, posse sine caritate subsistere, non tamen quantum ad perfectionem & statum: quia ad huiusmodi statum destruantur: sufficit unicam peccatum mortale; cum illud sufficit ad destruentem perfectionem prudentia. Neque D. Thomas loco citato insinuat peccatum mortale coniungi posse cum virtute acquisita, in statu perfecto existente, sed dicitur tam cum virtute acquisita quantum ad essentiam. Potestque hoc declarari exemplo virtutum, quæ licet quantum ad substantiam non destruantur unico actu contritionis, vel caritatis, destruantur tamen quantum ad statum virtutis, ut docet idem S. Doctor qu. 1. de virt. art. 10. ad 16. his verbis: Licet per actum unum simpliciter non corrumpatur habitus acquisitus (scilicet secundum substantiam) tamen actus contritionis virtute gratia habens quod corrumpat habitum virtutis: unde in eo qui habuit habitum imperantia, cum corripitur, non remanet cum virtute temperantia in se habuit imperantia, in ratione habitus, sed in via corruptionis.

Vide que scripturas in Manuali Thomistarum 2. p. tract. 4. cap. 6. ubi questione istam fufius & clarius contra nonnullos Recentiores pertractavimus.

ARTICULUS IV.

Que docet D. Thomæ de aequalitate & duratione virtutum, breviter expenduntur.

DE his proprietatibus tam copiose differit S. Doctor hic qu. 65. & 67. ut nihil proflus addendum sit, sed breviter & compendiose explanandum quod ille sufficit stylo & lato calamo tradidit. Quantum ergo ad aequalitatem virtutum qu. 65. docet quod in virtutibus que differunt specie, una est major alia, secundum quod est rationi propinquior: & quia inter virtutes morales prædientia magis pertinet rationem, illa aliis virtutibus moralibus præfertur; sicut vilis omnibus externis sensibus antecellit: Unde sicut Philo visum, Regem sensuum appellat, ita prudentia virtutum moralium Regina nuncupatur, propinquior ejus actus est imperium. Si autem fermo sit de virtutibus ejusdem speciei, sic nulla est major, vel minor secundum seipsam, sed solum ratione participationis subiecti vel majoris intentionis seu radicationis in diversis subiectis, vel etiam in eodem secundum diversa tempora. Quod si attendatur prout sunt simul connectæ in aliquo subiecto, tunc ratione participationis subiecti sunt æquales quadam aequalitate proportionis; quantum ad id quod est formale in illis, nempe constitutionem medi rationis. At quantum ad id quod est materiale, nempe quantum ad inclinationem ad actum virtutis, potest esse inæqualitas: quia potest aliquis promptior esse ad actum unius virtutis, nempe iustitiae, quam ad actus alterius, puta fortitudinis, idque vel ex natura, vel ex consuetudine, vel etiam ex gratie dono.

58 Hac doctrina D. Thom. consultatus manet error Stoicorum, qui (ut videre est apud Tullium 5. de finibus & apud Laertium in Zenone) virtutem ejusdem ubique statum esse asserant, nec intendi posse, aut remitti. Quo spectat illud Seneca Epist. 7. Virtus non potest major aut minor fieri, unius statum est. Et mox: Non invidetur virtus, idem esse dicebat Socrates veritatem & virtutem. Quomodo illa non crescit, sic nec virtus quidem. Habet numeros suos, plena est. Rursusque paulo post: Persuadebit sapientia unum bonum esse, quod honestum: hoc nec remitti, nec intendi posse, non magis quam regulam, que rectum probat, quomodo si flexerit, quicquid ex illa mutaverit, injuria est resti. Idem ergo de virtute dicitur: & hæc res non est, flexuram non recipit, rigida est, amplius intendi non potest.

59 Docet præterea S. Thom. eadem questione virtutes intellectuales præeminere moralibus: quia illæ perficiunt intellectum; istæ appetitum, qui est minus nobilis quam intellectus. Inter illas vero sapientiam dicit esse omnium perfectissimam: tum quia considerat obiectum nobilissimum, nempe altissimum causam, que Deus est: tum etiam quia cum per causam judicatur de effectu, & per causam superiorum de causis inferioribus, sapientia habet ferre judicium de omnibus aliis virtutibus intellectualibus, & ejus est assas in suos fines dirigere & ordinare; unde est quasi architectonica respectu omnium.

60 Que autem ex virtutibus moralibus præcellat aliis, que vero cedat, difficile declarari posse asserit Nazianzenus orat. 16. Quemadmodum (inquit) etiam in prae quo-

dum, plurimis & suavibus floribus referto, florem omnium pulcherrimum & fragrantissimum reperire hand facile est; alio nimirum alias estatum & aspectum ad se distrahente, argus ad primum cum decerpendum alluciente. Nihilominus S. Doctor inter virtutes pure morales iustitiam ex eo dicit præferendam esse reliquis quod & subiectum habeat nobilissimum, nempe voluntatem, cum reliquis appetitui sensitivi vobiscant; & obiecto etiam nobiliori possiatur, versatur enim circa operationes ad alterum, quibus homo non in se tantum, sed etiam erga alios perficatur. Unde Aristot. 5. Ethic. c. 1. Præclarissima virtutum (inquit) est iustitia, & neque Hesperus, neque Lucifer ita admirabilis. Dixi ex virtutibus pure moralibus, quia prudentia, quam ceteris virtutibus moralibus præferendam esse diximus, nedum moralis est, sed præterea intellectualis.

Quinam vero sit ordo dignitatis inter temperantiam & fortitudinem, disceptatio est inter Philosophos. Plato enim de legibus, temperantiam fortitudini prætere docet. Cui suffragari videtur Scriptura, cum ait Proverb. 16. Qui dominatur animo suo (concupiscentiam scilicet frenando) melior est expugnatore urbium. Unde Cyprianus libro de bono pudicitia: Qui hostem vicit, ille fortior fuit: sed alter qui libidinem repressit, fortior seipso fuit: qui inimicum prostravit, externum hostem percussit; qui cupiditatem repressit, hostem domesticum superavit.

Nihilominus Aristoteles, & D. Thomas fortitudinem temperantia præferunt; nam S. Doctor hic quæst. 66. art. 4. in corp. sic discurre: Virtus aliqua simpliciter dicitur major, secundum quod in ea majus bonum rationis relictæ, &c. Inter alias autem virtutes morales, que sunt circa passiones, tanta in unaquaque magis relictæ rationis bonum, quanto circa majora motus appetitus subditur rationi. Maximam autem in his que ad hominem pertinent, est vita, a qua omnia alia dependent: & ideo fortitudo, que appetituum motum subditur rationi in his que ad vitam & motum pertinent: primum locum tenet inter virtutes morales, que sunt circa passiones. Unde quando Proverb. 16. dicitur, Qui dominatur animo suo, melior est expugnatore urbium, per dominatorem animarum, in eo divino oraculo, non incommodè intelligi potest ille qui per patientiam, fortitudinis administrat, cohibet impatientis animi motus ne erumpant; ita ut his verbis nihil aliud significetur, quam inter manera fortitudinis patientiam prætere aggressivum: quod verum est in tractatu de virtutibus Cardinalibus ostendimus. Sic fane eum locum intellexit S. Gregor. hom. 3. in Evang. ubi hæc scribit: Minor est victoria urbes expugnare, quia extra sunt que vincuntur: majus autem est quod per patientiam vincitur, quia ipse a se animus superatur & semetipsum sibi ipsi subijciit, quando cum patientia in humilitate tolerantie frangat.

Articulo 6. ejusdem quæst. 65. docet S. Thomas caritatem esse maximam inter virtutes Theologicas, quia propinquas Deum respicit quam ceteræ. De quo fufè in tractatu de virtutibus Theologicis Disp. 10. art. 5.

Quantum vero ad durationem virtutum idem S. Doctor quæst. 67. art. 1. docet virtutes morales acquisitas non remanere post hanc vitam, quoad ipsarum materiale: quia ibi nullus erit locus concupiscentia: & delectationis ciborum & venerorum, que sunt materia temperantia; aut distributionibus, & commutationibus rerum que veniunt in usum presentis vite, circa quas versatur iustitia: remanere tamen in Beatissimum, quantum ad earum formulam, nempe quantum ad modum, seu ordinem rationis, quo appetitus rectificatur & conformatur rationi. Unde Augustinus 14. de Trinit. cap. 9. Prudentia ipsi erit sine nullo periculo erroris: fortitudo sine molestia colorandorum malorum: temperantia sine repugnantia libidinum.

Articulo 2. similiter asserit virtutes intellectuales post hanc vitam remanere quidem in omnibus, secundum id quod in ipsis est formale, nimirum secundum species intelligibiles in intellectu possibili servatas, non manere tamen quantum ad materiale, nempe quantum ad phantasmata & quibus extrahuntur per intellectum agentem: quia cognitio non fiet tunc per conversionem ad illa, sed erit alius modus intelligendi.

Articulis sequentibus docet ex virtutibus Theologicis, nec fidem, nec spem, sed dumtaxat caritatem remanere in patria. De quo in tractatu de virtutibus Theologicis.

DISPUTATIO VI.

De donis Spiritus Sancti.

Ad questionem 68. D. Thomæ.

CUM dona Spiritus sancti maximam cum virtutibus habeant cognitionem, tractatu de virtutibus jungimus veluti appendicem, disputationem de donis Spiritus sancti, in qua de illis tam in communi, quam in particulari breviter differemus.